

بررسی مقایسه‌ای کیفیت محیط کسب و کار در ایران و کشورهای شبه قاره هند

۱- مرجان رادنیا

چکیده

یکی از روش‌های سنجش سهولت تولید و قوانین حاکم بر آن، بررسی فضای کسب و کار در منطقه مورد نظر می‌باشد. در این تحقیق با استفاده از شاخص‌های "سهولت فضای کسب و کار"، "رقابت پذیری جهانی"، "آزادی اقتصادی" و "شکندگی" کشورها، ابعاد متعدد تاثیر گذار بر فضای کسب و کار ایران و کشورهای شبه قاره طی سال‌های ۲۰۱۰-۲۰۱۸ مورد ارزیابی و مقایسه قرار گرفته است. پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر اجرا توصیفی با رویکرد تحلیلی - مقایسه‌ای می‌باشد و به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات از آزمون‌های آماری میانگین یک جامعه (t تک نمونه‌ای) و آزمون تحلیل واریانس یکراهه (آزمون f) استفاده گردیده است. نتایج تحقیق بیانگر آن است که کشور بوتان از نظر شاخص‌های سهولت کسب و کار و آزادی اقتصادی و کشور هند بر اساس شاخص‌های رقابت پذیری جهانی و شکندگی؛ وضعیت مساعد تری نسبت به سایر کشورها دارند. همچنین در رتبه بندی کلی نیز کشور هند در جایگاه اول و کشور ایران در جایگاه چهارم قرار می‌گیرد.

کلید واژه‌ها: سهولت کسب و کار، آزادی اقتصادی، رقابت پذیری جهانی، شبه قاره هند

۱-مقدمه

منظور از محیط کسب و کار، مجموعه‌ای از سیاستها، شرایط حقوقی، نهادی و مقرراتی است که عملکرد واحدهای اقتصادی را تحت تاثیر قرار داده و مدیران یا مالکین واحدها امکان تغییر یا بهبود آن را ندارند. کیفیت محیط کسب و کار به طور مستقیم می‌تواند بر میزان هزینه‌های حاصل

از فعالیت بنگاه های اقتصادی، ریسک حاصل از شروع کسب و کار جدید، تعامل میان بنگاه ها و مشارکت های مالی تاثیر گذاشته و متعاقب آن بر روی تصمیمات سرمایه گذاری، ایجاد شغل، سطح بهره وری، تولید و رشد اقتصادی کشور نیز اثرگذار باشد. به عبارت دیگر بهبود فضای کسب و کار به معنای بهبود و رونق فضای سرمایه گذاری و در نتیجه سنگ بنا و محرک رشد اقتصادی است (هانس^۱، ۲۰۱۸: ۶۷). عوامل و شرایط اقتصادی مانند در دسترس بودن اعتبارات، گرایش جمعیت به پس انداز یا نرخ سطح عمومی قیمت ها؛ جوهر اساسی کیفیت محیط کسب و کار می باشد. همچنین شرایط سیاسی یا به عبارت دیگر قوانین و مقررات سیاسی از جمله سیستم مالیاتی، قوانین ضد تراست، قوانین مربوط به تجارت خارجی و مواردی از این قبیل نیز به عنوان مولفه های اساسی فضای کسب و کار در نظر گرفته می شوند (بونو^۲ و همکاران، ۲۰۱۵: ۴۲۴).

پایه های اصلی رقابت پذیری کشورها در قالب محیط کسب و کار می تواند شامل زیرساخت ها، محیط اقتصاد کلان و اقتصاد خرد، سطح دانش، سطح فساد، کارایی اداری، اندازه، بلوغ و بازده بازار، پیچیدگی کسب و کار، میزان نوآوری و غیره باشد (ریزال^۳ و همکاران، ۲۰۱۷: ۴۹).

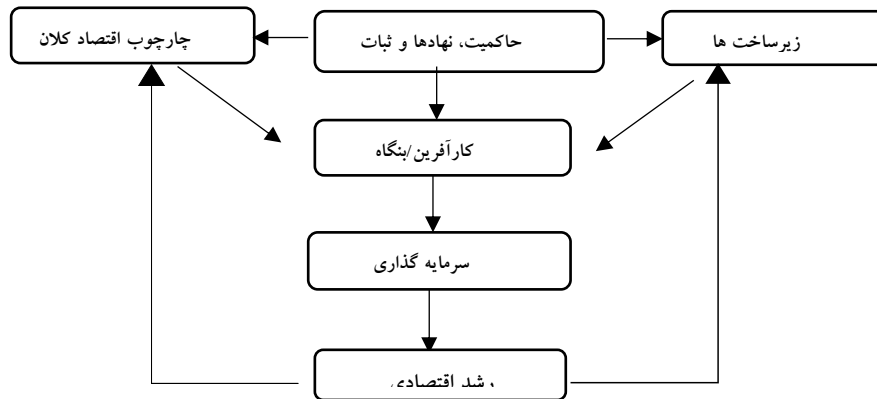
ادبیات مربوط به رشد اقتصادی بر اهمیت یک فضای کسب و کار دوستانه به عنوان یک پیش نیاز برای دستیابی به رشد بالاتر تاکید می کند. یک محیط کلان اقتصادی مساعد؛ حکومت داری خوب، نهادهای کارآمد، ثبات سیاسی و زیرساختهای محکم اقتصادی و اجتماعی، تأثیر قابل توجهی در درک کارآفرینان دارد و موجب می شود آن ها درجاتی از ریسک را تقبل نموده و تشویق شوند که در یک محیط کسب و کار مطلوب سرمایه گذاری نمایند. کارآفرینان بخش مهم و غیرقابل جدای چارچوب مربوط به اقتصاد کسب و کار بوده و هدایت کننده نوآوری ها به سوی فرایند صنعتی شدن و ایجاد بهره وری بیشتر هستند (زو^۴، ۲۰۱۰: ۵). در اصل، کارآفرینان و کیفیت کارآفرینی برای افزایش سرمایه گذاری و رشد اقتصادی حیاتی می باشند. شکل ۱ ارتباط میان عوامل محیط کسب و کار و تاثیر آن بر سرمایه گذاری و رشد اقتصادی را نشان می دهد.

^۱ - Hans

^۲ - Buno et al

^۳ - Rizal et al

^۴ - Xu



شکل ۱: ارتباط میان مولفه های محیط کسب و کار، سرمایه گذاری و رشد اقتصادی

ماخذ: زو، ۲۰۱۰

در دهه گذشته، بانک جهانی، بهبود محیط کسب و کار را به عنوان یک استراتژی کلیدی برای توسعه ترویج داده و موجب شده تلاش های قابل توجهی جهت گردآوری اطلاعات مربوط به محیط کسب و کار و سرمایه گذاری سراسر کشورها صورت گیرد. بسیاری از سازمان های مرتبط؛ با اندازه گیری کیفیت محیط کسب و کار بر اساس پارامترهای مختلف به رتبه بندی اقتصادها و مقایسه موقعیت های کشورها در دوره های زمانی مختلف پرداخته اند. این شاخص ها اطلاعات مهمی را در مورد توسعه مولفه های رقابت پذیری کشورها ارائه می دهند (بونو و همکاران، ۲۰۱۵: ۴۲۴).

۱-۱- بیان مساله و سوالات تحقیق

محیط کسب و کار یکی از پیش شرط های اولیه تحقق رشد اقتصادی پایدار می باشد و توسعه آن امکان رقابت طولانی مدت در بازارهای جهانی، توسعه استاندارد زندگی و آزادی اقتصادی هر کشوری را ایجاد می کند (گلوداوسکا^۱، ۲۰۱۷: ۱۹۲). به عبارت دیگر محیط کسب و کار به شیوه ای وسیع تر نشان دهنده کیفیت شرایط اقتصادی کشور است و بهبود تدریجی آن به عنوان یک عامل انگیزشی مهم در کسب و کار؛ بهترین راه برای حمایت از تشکیلات اقتصادی به ویژه در مقیاس های کوچک و متوسط می باشد. از طرف دیگر عملکرد اقتصاد کارا نیز جوهر اساسی محیط کسب و کار با کیفیت است و می توان گفت ارتباط دوسویه و الزام آوری میان آن ها برقرار می باشد

^۱ - Głodowska

(کادرابکوا^۱، ۲۰۰۸: ۴۷۶). شبه قاره هند شامل کشورهای بنگلادش، بوتان، هند، نپال، میانمار و پاکستان؛ جمعیتی بیش از ۱/۷۵ میلیارد نفر که حدود ۲۲ درصد جمعیت جهان همچنین حدود ۳/۹۳ درصد از ارزش تولیدات کل اقتصاد جهانی را به خود اختصاص می دهد که بخش عظیمی از آن مربوط به کشور هند می باشد این کشور توانسته در رتبه بندی اقتصاد جهانی در سال ۲۰۱۸ هفتمین اقتصاد دنیا براساس شاخص تولید ناخالص داخلی گردد (بانک جهانی^۲، ۲۰۱۸). موقعیت استراتژیک شبه قاره هند نقش اساسی در تجارت جهانی ایفا می نماید. نیروی کار ارزان، مواد اولیه و منابع تولید فراوان و نزدیکی کشورهای شبه قاره به بازارهای جنوب شرق آسیا و بازارهای اروپایی فرصت هایی برای کسب و کارهای داخلی و همچنین سرمایه گذاری خارجی برای سایر کشورها از جمله ایران می تواند فراهم کند. کسب و کار و سرمایه گذاری در هر منطقه ای مستلزم فراهم بودن محیط نهادی مناسب و امنیت بخش در آن منطقه است. صاحبان سرمایه، سرمایه های خود را در جایی به کار خواهند انداخت که علائم و نشانه های امنیت اقتصادی به خوبی در آن قابل مشاهده باشد. بنابراین ارزیابی محیط کسب و کار کشورها و شناخت مولفه های آن می تواند در شناخت و تصمیم گیری های اقتصادی موثر واقع گردد. در تحقیق حاضر تلاش بر این است تا با بررسی شاخص های متعدد مربوط به محیط کسب و کار ایران و کشورهای شبه قاره، ضمن تجزیه و تحلیل آنها، پیشنهادات کاربردی در زمینه بهبود این شاخص ها ارائه و به این پرسش ها پاسخ داده شود:

۱- وضعیت فضای کسب و کار ایران در مقایسه با کشورهای شبه قاره چگونه است؟

۲- وضعیت فضای کسب و کار کشورهای شبه قاره نسبت به استانداردهای جهانی چگونه است؟

۳- وضعیت فضای کسب و کار در کدام یک از کشورهای مورد نظر مساعد تر است؟

۱-۲- اهداف و ضرورت تحقیق

محیط کسب و کار مطلوب یکی از اصلی ترین ارکان ها به ویژه در بازارهای مدرن است. بهبود فضای کسب و کار؛ فعالیت های اقتصادی جاری را افزایش داده و همچنین فرصت های جدیدی را در کسب و کار از طریق تجارت یا دسترسی به تکنولوژی های جدید خلق می کند. تفاوت در

^۱ - Kaderabkova

^۲ - World Bank

سرمایه گذاری و بهره وری در میان اقتصادها می تواند به طور گسترده ای با تفاوت در محیط های تجاری مربوطه آنها توضیح داده شود. یک محیط کسب و کار خوب می تواند هزینه های انجام کسب و کار را کاهش دهد و منجر به بازده بیشتر و قابل پیش بینی بیشتر در مورد سرمایه گذاری شده و نیز نقش محوری در ترویج رقابت ملی که پایه گذار رشد اقتصادی سریع و پایدار است؛ باشد (کومار^۱، ۲۰۱۴: ۳۷). از سوی دیگر، یک محیط کسب و کار ضعیف، نه تنها مانع از سرمایه گذاری می شود، بلکه می تواند کسب و کار را به مراحل پر هزینه یا غیرمتمرکز برای دفاع از عواقب نقاط ضعف خود هدایت کند. به عبارت دیگر بخش خصوصی به سمت اقتصاد زیرزمینی غیرمولد و غیررسمی سوق پیدا کرده و رشوه و فساد افزایش می یابد. بنابراین می توان نتیجه گرفت شناخت و بررسی فضای کسب و کار؛ مقدم بر تجزیه و تحلیل کسب و کار و فعالیت های اقتصادی است (سکو-زیبل و مادور^۲، ۲۰۱۰: ۲). با توجه به اهمیت فضای کسب و کار و تاثیر آن بر متغیرهای کلیدی از جمله اشتغال و تولید، در این تحقیق سعی شده است بر اساس استانداردهای بین المللی مربوط به حوزه کسب و کار، شاخص ها یا عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار ایران و کشورهای شبه قاره مورد بررسی قرار گرفته و نظر به این که بهبود وضعیت شاخص های کسب و کار، علاوه بر مزایای اقتصادی مانند بهبود وضعیت اشتغال، تولید، سرمایه گذاری و کاهش و مهار تورم، فواید اجتماعی بسیاری نیز از جمله کاهش بیکاری و فقر، ارتقاء فرهنگ کار و کارآفرینی، کاهش بسیاری از معضلات اجتماعی خواهد داشت، سیر تحول محیط کسب و کار و تلاش هر یک از کشورها به منظور ارتقاء این فضای دوره زمانی ۲۰۱۰-۲۰۱۸ بررسی می گردد. بنابراین می توان مهمترین هدف این پژوهش را بررسی فضای کسب و کار ایران و کشورهای شبه قاره با استفاده از شاخص های ترکیبی مربوطه دانست و اهداف فرعی پژوهش را نیز مقایسه تطبیقی و جداگانه فضای کسب

^۱ - Kumar

^۲ - Schou-Zibell and Madhur

و کار ایران و کشورهای شبه قاره از منظر شاخص سهولت کسب و کار،^۱ شاخص رقابت پذیری جهانی،^۲ شاخص آزادی اقتصادی،^۳ و شاخص وضعیت شکنندگی^۴ در نظر گرفت.

۳-۱- روش شناسی تحقیق

تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش اجرا تحلیلی-مقایسه ای می باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر عبارتند است از کشورهای بنگلادش، بوتان، هند، نپال و پاکستان (کشورهای شبه قاره به جز میانمار که به دلیل ناقص بودن اطلاعات شاخص ها در مطالعه منظور نگردید) و ایران که مبنای مقایسه تطبیقی با کشورهای شبه قاره هند می باشد. جهت جمع آوری اطلاعات پژوهش در بخش کتابخانه ای از مبانی علمی، کتب، مقالات علمی استفاده گردید و در بخش تحلیلی داده های مورد نیاز جهت پاسخ به سوالات پژوهش از داده های موجود در پایگاههای معتبر اطلاعاتی از جمله بانک جهانی، گزارشات کسب و کار بانک جهانی، صندوق صلح جهانی، بنیاد هریتیج و انجمن جهانی اقتصاد برای سال های ۲۰۱۰-۲۰۱۸ جمع آوری گردید. در پژوهش حاضر چهار شاخص (۱) شاخص سهولت کسب و کار (EDB)، (که مبنای نمره دهی از ۰ تا ۱۰۰ می باشد و نمره و میانگین بالاتر نشان دهنده وضعیت مطلوب سهولت کسب و کار در کشور مورد نظر می باشد.) (۲) شاخص رقابت پذیری جهانی (GCI) (که مبنای نمره دهی از ۱ تا ۷ می باشد و نمره و میانگین بالاتر نشان دهنده وضعیت مطلوب تر رقابت پذیری کشور در سطح جهانی می باشد.) (۳) شاخص آزادی اقتصادی (IEF) (که مبنای نمره دهی از ۰ تا ۱۰۰ می باشد و نمره و میانگین بالاتر نشان دهنده وضعیت مطلوب تر وضعیت آزادی اقتصادی کشور در سطح جهانی است.) (۴) شاخص وضعیت شکنندگی کشور (FSI) که مبنای نمره دهی از ۰ تا ۱۲۰ می باشد و برخلاف سه شاخص فوق الذکر، هر چه مقدار نمره کشور بیشتر شود نشانگر وضعیت عدم ثبات و شکنندگی و زوال کشور مورد نظر می باشد. در نهایت جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز در سطح آمار استنباطی از جمله آزمون های آماری میانگین یک جامعه (t تک نمونه ای) و آزمون تحلیل واریانس یک راهه (آزمون f) استفاده گردید.

^۱ - Ease of doing Business Index

^۲ - The Global Competitiveness Index

^۳ - Economic Freedom Index

^۴ - Fragile States Index

۴-۱- پیشینه تحقیق

اولین مطالعه مربوط به فضای کسب و کار کشورها به مطالعات دستو^۱ در اوایل دهه ۱۹۸۰ میلادی بر می گردد. تحقیقات وی گویای آن بود که وجود دیوان سالاری اداری و قوانین سخت و دست و پاگیر منجر به سوق دادن بخش خصوصی به اقتصاد زیرزمینی و غیر مولد شده و فرآیند رشد و توسعه اقتصادی کشورها را مختل می نماید. پس از آن فضای کسب و کار به عنوان یکی از راهبردهای اصلی توسعه اقتصادی کشورها، مورد توجه سازمان ها و نهادهای بین المللی زیادی قرار گرفت و شاخص های متعددی جهت اندازه گیری و ارزیابی آن ساخته شد (سیف، ۱۳۹۰: ۵۹). در این بخش به تعدادی از مهمترین مطالعات و تحقیقات صورت گرفته طی سال های اخیر در خارج و داخل کشور با موضوع فضای کسب و کار اشاره می گردد.

گاگانیس و همکاران^۲ (۲۰۱۸)، در مطالعه ای با استفاده از یک نمونه بزرگ مربوط به اطلاعات ۴۰،۰۰۰ شرکت در ۲۵ کشور اتحادیه اروپا طی دوره زمانی ۲۰۱۴-۲۰۰۶، عوامل موثر بر سودآوری بنگاه های کوچک زودبازده را مورد ارزیابی قرار دادند. نتایج حاصل از تحقیق آن ها بیانگر این است که بهبود مولفه های محیط کسب و کار از جمله کاهش مقررات دولتی مربوط به شروع کار و بستن قرارداد کسب و کار و آزادی از فساد می تواند بر سودآوری بنگاهها نقش اساسی ایفا کند همچنین میزان تأثیر فرهنگ ملی کشورها بر سودآوری بستگی به ثبات سیاسی و نهادی دارد.

گلادوسکا (۲۰۱۷)، در تحقیق خود با استفاده از آمار توصیفی و رگرسیون چند متغیره به بررسی محیط کسب و کار و رشد اقتصادی در زمینه فرآیندهای همگرا؛ برای ۲۸ کشور عضو اتحادیه اروپا طی دوره زمانی ۲۰۱۸-۲۰۱۰ پرداخت. وی دریافت که تغییرات رو به رشد محیط کسب و کار در سراسر اتحادیه اروپا، نشانگر رویکرد تدریجی اقتصاد کشورهای عضو در این مناطق است. به عبارت دیگر وابستگی کمی رشد اقتصادی به محیط کسب و کار طی دوره مورد مطالعه تایید می گردد.

برواتوا و هانری^۳ (۲۰۱۶)، در مطالعه خود به بررسی همبستگی شاخص های متعدد محیط کسب و کار از جمله سهولت کسب و کار، آزادی اقتصادی و رقابت پذیری از یک سو و شاخص های کلان اقتصادی و رتبه اعتباری کشورهای اسلواکی، جمهوری چک، مجارستان و لهستان با استفاده

^۱ - De Soto

^۲ - Gaganis et al

^۳ - Bruothová and Hurný

از ضرایب همبستگی پیرسون و اسپیرمن طی دوره زمانی ۲۰۱۴-۲۰۰۵ پرداختند. نتایج تجزیه و تحلیل آن‌ها نشان می‌دهد که رابطه بین شاخص‌های مختلف کیفیت محیط کسب و کار و شاخص‌های اقتصاد کلان انتخابی کشور یا رتبه اعتباری هر کشوری خاص و منحصر است و نمی‌توان رابطه دقیق و شفافی برای گروه کشورهای مورد نظر ارائه داد.

همپلوا و پروواز نیکابوب^۱ (۲۰۱۴)، در مطالعه خود بر تحلیل شرایط کسب و کار در جمهوری چک تمرکز داشته و با تحلیل شاخص سهولت کسب و کار و مولفه‌های آن به دنبال پاسخ به سؤالاتی هستند که چرا وضعیت فضای کسب و کار جمهوری چک نسبت به سایر کشورهای عضو اتحادیه اروپا و کل دنیا خوب نیست؟ یافته‌های حاصل از تحقیق آن‌ها تاکید بر لزوم بازنگری در بوروکراسی‌های پیچیده اداری، هزینه‌های اداری مرتبط با ایجاد یک شرکت و مالیات سنگین وضع شده بر کسب و کارهای کشور دارد. امجدی و شافعی (۱۳۹۶)، در تحقیق خود به بررسی تاثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر بهبود فضای کسب و کار کشورها پرداخته‌اند. تحلیل‌های تحقیق فوق بر اساس هدف از نوع تحقیقات کاربردی و توسعه‌ای و بر اساس ماهیت انجام کار از نوع توصیفی می‌باشد. آنها به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های آماری کولموگروف اسمیرنوف و آزمون رگرسیون تک و چند متغیره استفاده نمودند. نتایج بررسی‌های این مطالعه نشان می‌دهد که فناوری اطلاعات و ارتباطات بر شاخص‌های شروع کسب و کار، ثبت و انتقال مالکیت، اشتراک برق، سهولت اخذ اعتبار و پرداخت مالیات تاثیر مثبتی دارد. شاه‌آبادی و همکاران (۱۳۹۳)، اثرات بهبود فضای کسب و کار، صادرات و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی برای کشورهای منتخب گروه G777 طی دوره زمانی ۲۰۰۶-۲۰۱۲ را مورد بررسی قرار داده‌اند. آنها شاخص سهولت کسب و کار را به عنوان متغیر فضای کسب و کار در نظر گرفته‌اند. نتایج حاصل از این تحقیق مویده آن است که بهبود فضای کسب و کار، انباشت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و نرخ ارز حقیقی؛ رابطه مستقیم با توسعه صادرات کشورهای منتخب دارد.

مکیان و همکاران (۱۳۹۲)، در مطالعه‌ای؛ اولویت‌های بهبود سهولت کسب و کار جهت رشد اقتصادی بین کشورهای اسلامی منطقه مناس^۲ و کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری‌های

^۱ - Hamplováa and Provazníkováb

^۲ - Middle East and North Africa (MENA)

اقتصادی^۱ طی دوره زمانی ۱۳۸۶-۱۳۹۱ با استفاده از رگرسیون داده های پانل ارزیابی نموده اند. براساس یافته های آن ها فضای کسب و کار کشورهای OECD به مراتب بهتر بوده و آنها پیشنهاد می کنند کشورهای منطقه منا؛ بهبود شاخص های تجارت فرا مرزی و اخذ اعتبار را در سیاست گذاری های خود مورد توجه ویژه قرار دهند. بختیاری و شایسته (۱۳۹۱)، به بررسی رابطه میان بهبود فضای کسب و کار ایران (از منظر شاخص سهولت کسب و کار ارائه شده توسط بانک جهانی) در مقایسه با دیگر کشورهای جهان و رشد اقتصادی طی دوره زمانی ۱۳۹۰-۱۳۸۴ با استفاده از روش داده های تابلویی پرداخته اند. یافته های حاصل از تحقیق آنها نشان می دهد بهبود فضای کسب و کار رابطه مثبت و معنی داری با رشد اقتصادی در کشورهای مورد بررسی داشته است. از آن جا که در اکثریت مطالعات داخلی و خارجی، مبنای سنجش فضای کسب و کار؛ تنها شاخص سهولت کسب و کار ارائه شده توسط بانک جهانی قرار داده شده؛ در تحقیق حاضر تلاش گردیده تا با بررسی و ترکیب شاخص های متعدد ارائه شده توسط نهادهای بین المللی استاندارد، ابعاد بیشتر و جامع تری از محیط کسب و کار کشورها مورد ارزیابی قرار گیرد و جایگاه آن ها مشخص گردد. بنابراین می توان استفاده از شاخص ترکیبی کسب و کار طی دوره زمانی و رتبه بندی کشورهای مورد مطالعه را از جمله نوآوری های این پژوهش در نظر گرفت.

مبانی نظری

عوامل موثر بر کیفیت محیط کسب و کار

استرن^۲ (۲۰۰۲)، محیط کسب و کار را به عنوان مجموعه ای از سیاست ها، نهادها و محیط های رفتاری در نظر می گیرد که بر بازده و ریسک های مربوط به سرمایه گذاران در یک مکان خاص موثر بوده و در نهایت رشد اقتصادی آن منطقه را تحت تاثیر خود قرار می دهد. این تعریف عمومی شامل سه طبقه بندی گسترده می گردد. دسته اول شامل جنبه های اقتصاد کلان، دسته دوم شامل زیرساخت های لازم برای سرمایه گذاری مولد و رده نهایی شامل حاکمیت، نهادها و ثبات سیاسی می شود. بنابراین می توان مولفه های تاثیر گذار بر کارایی و رقابت پذیری محیط کسب و کار را بدین صورت در نظر گرفت:

^۱ - Organization for Development and Economic Cooperation (OECD)

^۲ - Stern

۱- چارچوب اقتصاد کلان: یک چارچوب استوار اقتصاد کلان که شامل سیاست های مالی و پولی معقولانه است، نه تنها می تواند بازده سرمایه گذاری را افزایش دهد بلکه می تواند اطمینان حاصل کند که کیفیت سرمایه گذاری باعث افزایش منافع اقتصادی لازم برای کاهش فقر می شود. اگرچه ثبات به تنهایی نمی تواند تضمین کننده افزایش بهره وری کسب و کار باشد اما اختلال آن می تواند به کارایی اقتصادی و بهره وری؛ صدمات جبران ناپذیری وارد نماید (استرن، ۲۰۰۲: ۳۵).

۲- زیرساخت های فیزیکی و اجتماعی: پیش نیاز ضروری برای دستیابی به رشد و توسعه پایدار، دسترسی به امکانات زیربنایی در مقادیر کافی و مناسب است. زیرساخت را می توان به عنوان چارچوب فیزیکی امکاناتی تعریف کرد که از طریق آنها کالاها و خدمات برای عموم قابل دسترس می گردد. در یک تقسیم بندی کلی زیرساخت ها را می توان به دو دسته زیرساخت اقتصادی و اجتماعی طبقه بندی نمود. زیرساخت های اقتصادی شامل خدماتی نظیر حمل و نقل، تامین برق و مخابرات است که تأثیر مستقیم بر تولید داشته و از طریق صرفه های خارجی؛ به جذب "سرمایه گذاری خصوصی" (داخلی و خارجی) در منطقه مورد نظر کمک می کنند. این زیرساخت ها فرآیند رشد اقتصادی را از طریق هزینه های حمل و نقل پایین تر، عرضه عوامل موثر تولید و امکانات پولی مورد نیاز، تسهیل می کنند و اثرات چندگانه از طریق سرمایه گذاری، اشتغال، تولید، درآمد و سایر فرآیندهای توسعه ای ایجاد می کنند. از سوی دیگر، زیرساخت های اجتماعی، پروسه غنی سازی منابع انسانی را از نظر آموزش، سلامت و مسکن تسهیل نموده و با افزایش کیفیت زندگی و بهبود بهره وری نیروی کار، به صورت غیرمستقیم، به سیر رشد اقتصادی کمک می نمایند. بنابراین، می توان گفت زیرساخت ها بر هر یک از فعالیت های اقتصادی مانند تولید، توزیع، مصرف، تجارت و غیره به طور مستقیم یا غیرمستقیم تأثیرگذارند و کفایت آن ها به تعیین موفقیت در تنوع تولید، گسترش تجارت، مقابله با رشد بی رویه جمعیت و کاهش فقر کمک می کند (کومار، ۲۰۱۴: ۳۸).

۳- نهاد ها و محیط سیاسی: سیاست های نامناسب اعمال شده بر کسب و کارهای کوچک که غالباً ریسک گریز هستند، می تواند مشکلات بسیار زیادی از جمله ترجیح برای باقی ماندن در بخش غیررسمی، فرصت محدود برای رشد، عدم اطمینان بیشتر، دسترسی کمتر به اعتبار و عدم امکان اجرای قراردادها را ایجاد نماید. همچنین مقررات ناکارآمد، شرکت های بزرگ مالی و اداری را نیز متحمل مشکلاتی به ویژه افزایش هزینه ها که اغلب به شکل پرداخت های غیر رسمی

به مقامات دولتی است؛ می نماید. شواهد قانع کننده ای مبنی بر اینکه رشد اقتصادی بلندمدت درگرو نهادهای حقوقی با کیفیت بالاتر، بهبود اجرای قانون، افزایش حمایت از حقوق مالکیت خصوصی، بهبود بوروکراسی دولت، افزایش سطح دموکراسی و سطوح بالاتری از اعتماد در کشورها می باشد (زیبیل و مادور، ۲۰۱۰: ۱۷).

۴- حکمرانی خوب: ساز و کارها، فرآیندها و نهادهایی که به واسطه آنها شهروندان، گروه ها و نهادهای اجتماعی، منافع مدنی خود را دنبال می کنند و حقوق قانونی خود را به اجرا در می آورند و تعهداتشان را برآورده می سازند در ایجاد یک محیط کسب و کار مطلوب نقش اساسی دارد (برادران شرکا، ۱۳۸۶: ۳۶۲). مشخصه های حکمرانی خوب که کیفیت نهادهای عمومی یک کشور و توانمندی دولت در انجام وظایف محوله را نشان می دهد در ۶ بخش آزادی بیان و پاسخگویی، اثربخشی دولت، کیفیت نظارت، حاکمیت قانون و کنترل فساد جای می گیرد (کافمن، ۲۰۱۰: ۳).

تجزیه و تحلیل داده ها و یافته های تحقیق

با توجه به عوامل موثر ذکر شده موثر بر محیط کسب و کار، در این بخش ابتدا به منظور ارائه سیمای کلی ایران و کشورهای شبه قاره؛ برخی از شاخص های مهم انسانی و اقتصادی کشورها طبق آخرین آمار منتشر شده توسط بانک جهانی در جدول ۱ نمایش داده شده و سپس وضعیت محیط کسب و کار آن ها بر اساس شاخص های مختلف مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۱: شاخص های کلیدی ایران و کشورهای شبه قاره

کشور	جمعیت (نفر)	تولید ناخالص سرانه بر حسب قدرت خرید دلار	نرخ بیکاری (درصد)	نرخ تورم (درصد)	رشد تولید ناخالص داخلی (درصد)
ایران	81162788	6910.06	12.52	9.99	3.76
بنگلادش	157826578	1093.05	4.37	5.78	7.28
بوتان	758288	2955.81	2.43	3.86	4.63
هند	1281935911	1963.55	3.52	3.33	6.68
نپال	29384297	728.4	2.74	3.23	7.91
پاکستان	204924861	1222.52	4.04	4.08	5.99
میانمار	55123814	1484.2	1.55	4.57	6.76

ماخذ: بانک جهانی، ۲۰۱۷

همانگونه که از جدول فوق استنباط می شود، جایگاه ایران در شاخص های اقتصادی رشد اقتصادی، نرخ تورم و نرخ بیکاری نسبت به کلیه کشورهای شبه قاره ضعیف تر بوده و تنها تولید سرانه بر حسب دلار در این کشور در مقایسه با سایر کشورها وضعیت مساعدتری دارد. پس از بررسی اجمالی شاخص های کلیدی، محیط کسب و کار کشورهای شبه قاره و ایران با استفاده از شاخص های متعدد مورد ارزیابی و تحلیل گرفته که در ذیل ارائه می گردد.

محیط کسب و کار ایران و کشورهای شبه قاره از منظر شاخص سهولت کسب و کار

پروژه بررسی فضای کسب و کار توسط بانک جهانی در سال ۲۰۰۲ با هدف انجام یک تحلیل دقیق سالیانه از هزینه ها، الزامات و رویه های مربوط به کسب و کار در همه کشورها و رتبه بندی آن ها راه اندازی شد. این مطالعه شامل مقیاس های کمی از مقررات برای شروع کسب و کار، اخذ مجوز های ساخت و ساز، ثبت مالکیت، اخذ اعتبار، حمایت از سرمایه گذاران خرد، پرداخت مالیات، تجارت برون مرزی، اجرا و الزام آور بودن قراردادهای، اتصال برق و انحلال یک کسب و کار است (گزارش سهولت کسب و کار بانک جهانی، ۲۰۱۸). نتایج حاصل از مقایسه تطبیقی شاخص فضای کسب و کار ایران و کشورهای شبه قاره هند بر اساس شاخص سهولت کسب و کار (بر اساس نمرات کشورها) طی دوره مورد مطالعه با استفاده از روش تحلیل واریانس یک طرفه و آزمون تعقیبی توکی در جدول ۲ نمایش داده شده است.

جدول ۲. نتایج آزمون تحلیل واریانس یکراهه در خصوص

فضای کسب و کار ایران و کشورهای شبه قاره از منظر شاخص سهولت کسب و کار

شاخص	کشور	میانگین	درجه آزادی	آماره F	سطح معنی داری
سهولت کسب و کار	ایران	۵۴/۷۷	۴۸ و ۵	۱۱۴/۸۷	۰/۰۰۰
	بنگلادش	۴۵/۸۷			
	بوتان	۶۳/۰۵			
	هند	۵۶/۶۵			
	نیپال	۶۰/۵۰			
	پاکستان	۵۳/۵۴			

ماخذ: محاسبات محقق

با توجه به نتایج تحلیل واریانس یک طرفه و آزمون تعقیبی توکی، همانگونه که مشاهده می شود؛ وضعیت شاخص مورد نظر در کشور بوتان برابر با ۶۳/۰۵ و در کشور نپال برابر با ۶۰/۵۰ می باشد. لذا شاخص سهولت کسب و کار در کشور بوتان و نپال از وضعیت مطلوب تری نسبت به سایر کشورهای مورد مطالعه برخوردار می باشند و کشور ایران نیز در رتبه چهارم قرار دارد.

محیط کسب و کار ایران و کشورهای شبه قاره از منظر شاخص رقابت پذیری جهانی

محیط کسب و کار به عنوان عامل مهم و تاثیرگذار بر رقابت پذیری کشور یا منطقه در نظر گرفته می شود. گزارش رقابت پذیری جهانی از سال ۲۰۰۴، توسط انجمن جهانی اقتصاد به طور سالانه منتشر می شود. این گزارش توانایی کشورها در ارائه میزان قابل قبولی از رفاه برای شهروندان را ارائه می دهد که به نوبه خود وابسته به این است که یک کشور چگونه از منابع موجود خود در جهت بهبود بهره وری استفاده می کند. این شاخص شامل بیش از ۱۱۰ متغیر می باشد که حدود ۲/۳ از طریق نظرسنجی اجرایی و ۱/۳ آن از منابع عمومی قابل دسترس و جمع آوری می شوند. این متغیرها در ۱۲ ستون نهادها، زیرساخت ها، محیط اقتصاد کلان، سلامت و آموزش ابتدایی، آموزش عالی، کارایی بازار کالا، کارایی بازار نیروی کار، توسعه بازار مالی، تجهیز فن آوری، اندازه بازار، مهارت های کسب و کار و نوآوری جای می گیرند. شاخص رقابت پذیری کشورها در محدوده ارقام یک تا ۷ به طور کمی محاسبه می شود؛ بر این اساس هر چه شاخص به رقم ۷ نزدیکتر باشد قدرت رقابت پذیری کشور بیشتر است (گزارش رقابت پذیری جهانی، ۲۰۱۸).

فضای کسب و کار کشورهای ایران و شبه قاره بر اساس این شاخص، طی سال های ۲۰۱۰-۲۰۱۸ مورد آزمون و بررسی قرار گرفته و نتایج به شرح ذیل می باشد.

جدول ۳. نتایج آزمون تحلیل واریانس یکراهه در خصوص مقایسه تطبیقی

فضای کسب و کار ایران و کشورهای شبه قاره از منظر شاخص رقابت پذیری جهانی

شاخص	کشور	میانگین	درجه آزادی	آماره f	سطح معنی داری
رقابت پذیری	ایران	۴/۱۱	۵ و ۴۸	۲۴/۹۹	۰/۰۰۰
	بنگلادش	۳/۶۹			
	بوتان	۳/۷۳			
	هند	۴/۳۵			
	نپال	۳/۶۷			

			۳/۵۱	پاکستان	
--	--	--	------	---------	--

ماخذ: محاسبات محقق

همان گونه که در جدول ۳ مشاهده می شود؛ نتایج آزمون تحلیل واریانس یکراهه و نیز آزمون تعقیبی توکو و همچنین میانگین محاسبه شده؛ حاکی از آن است که وضعیت فضای کسب و کار از منظر شاخص رقابت پذیری در کشور هند و ایران از وضعیت مطلوب تری نسبت به سایر کشورهای مورد مطالعه برخوردار می باشند و کشور پاکستان در جایگاه آخر قرار دارد.

محیط کسب و کار ایران و کشورهای شبه قاره از منظر شاخص آزادی اقتصادی

این شاخص مشتقات ۱۲ مولفه اقتصادی می باشد که توسط بنیاد هریتیج و وال استریت ژورنال ایجاد شده است. براساس تعریفی که از این شاخص ارائه شده؛ آزادی اقتصادی حق بنیادی هر انسان در کنترل کار و دارایی خودش است. در یک جامعه آزاد اقتصادی؛ دولت ها اجازه می دهند که عوامل اقتصادی آزادانه عمل نموده و از محدودیت های فراتر از حد لازم برای حفظ و موقعیت خود ممانعت به عمل می آورند. متغیرها و معیارهایی که بنیاد هریتیج در محاسبه شاخص آزادی اقتصادی منظور می نماید عبارتند از: حقوق مالکیت، کارایی قضایی، صداقت دولت، بدهی مالیاتی، هزینه های دولت، سلامت مالی، آزادی تجاری، آزادی نیروی کار، آزادی پولی، آزادی تجارت، آزادی سرمایه گذاری و آزادی مالی. برای هر کدام از این متغیرها امتیازی بین صفر تا صد در نظر گرفته شده و میانگین امتیازهای کسب شده در این متغیرها تعیین کننده امتیاز نهایی شاخص آزادی اقتصادی برای یک کشور خواهد بود (بنیاد هریتیج، ۲۰۱۸). نتایج مقایسه تطبیقی این شاخص طی دوره زمانی ۲۰۱۰-۲۰۱۸ برای ایران و کشورهای شبه قاره در جدول ۴ نمایش داده شده است.

جدول ۴. نتایج آزمون تحلیل واریانس یکراهه در خصوص مقایسه تطبیقی

فضای کسب و کار ایران و کشورهای شبه قاره از منظر شاخص آزادی اقتصادی

شاخص	کشور	میانگین	درجه آزادی	آماره f	سطح معنی داری
آزادی اقتصادی	ایران	۴۴/۱۲	۴۸ و ۵	۴۶/۳۱	۰/۰۰۰
	بنگلادش	۵۳/۴۷			
	بوتان	۵۵/۷۷			
	هند	۵۴/۶۴			
	نپال	۵۱/۶۵			

			۵۴/۸۸	پاکستان	
--	--	--	-------	---------	--

ماخذ: محاسبات محقق

براساس آزمون تحلیل واریانس یکراهه و توکی، نتایج حاکی از آن است که وضعیت شاخص مورد نظر در کشور بوتان از وضعیت مطلوب تری نسبت به سایر کشورهای مورد بررسی برخوردار می باشد و کشور ایران در رتبه آخر (ششم) قرار دارد.

محیط کسب و کار ایران و کشورهای شبه قاره از منظر شاخص وضعیت شکنندگی

این شاخص به صورت یک گزارش سالانه توسط صندوق صلح و مجله «سیاست خارجی» از سال ۲۰۰۵ با هدف بررسی آسیب پذیری های دولت ها در برابر درگیری و یا فروپاشی منتشر شده و کشورهای جهان از این منظر امتیاز دهی و رتبه بندی می شوند. امتیازدهی بر پایه کل نمرات ۱۲ شاخص (شاخص های اقتصادی: توسعه اقتصادی نامساعد، فقر و رکود اقتصادی، شاخص های اجتماعی: فشارهای جمعیتی، پناهندگان و افراد بی خانمان داخل کشور، شکایت گروهی و فرار مغزها، شاخص های سیاسی و نظامی: مشروعیت دولت، خدمات عمومی، حقوق بشر و حاکمیت قانون، دستگاه امنیتی، نخبگان فاشیستی، مداخله خارجی) صورت می گیرد و برای هر شاخص، مقادیر در مقیاس ۰ تا ۱۰ قرار گرفته (۰ کمترین شدت (پایدار) و ۱۰ بالاترین شدت (حداقل پایدار) می باشد) و نمره کل از مجموع ۱۲ شاخص حاصل شده و در مقیاس ۰-۱۲۰ می باشد (صندوق صلح، ۲۰۱۸). با توجه به این که یکی از مولفه های تعیین کننده فضای کسب و کار، امنیت موجود در کشور می باشد؛ لذا از این شاخص نیز به منظور تعیین فضای کسب و کار کشورها در تحقیق حاضر استفاده شده است. نتایج حاصل از بررسی تطبیقی این شاخص برای کشورهای ایران و شبه قاره در جدول ۵ ارائه شده است.

جدول ۵. نتایج آزمون تحلیل واریانس یکراهه در خصوص مقایسه تطبیقی

فضای کسب و کار ایران و کشورهای شبه قاره از منظر شاخص وضعیت شکنندگی

شاخص	کشور	میانگین	درجه آزادی	آماره f	سطح معنی داری
وضعیت شکنندگی	ایران	۸۷/۹۰	۴۸ و ۵	۱۱۴/۹۸	۰/۰۰۰
	بنگلادش	۹۱/۹۳			
	بوتان	۸۰/۱۸			
	هند	۷۷/۷۴			
	نیپال	۹۲/۱۳			

			۱۰۱/۳۲	پاکستان	
--	--	--	--------	---------	--

ماخذ: محاسبات محقق

بر اساس شاخص وضعیت شکنندگی؛ هرچه میانگین نمره یک کشور در این شاخص بالاتر باشد؛ نشان دهنده وضعیت هشدار و خطر برای آن کشور است. نتایج تحلیل واریانس یکراهه و آزمون تعقیبی توکی و میانگین محاسبه شده، حاکی از آن است که وضعیت شاخص مورد نظر در کشور هند از وضعیت مطلوب تری (هشدار) نسبت به سایر کشورهای مورد بررسی برخوردار می باشد و کشور ایران در رتبه (سوم) و وضعیت هشدار بالا (high warning) قرار دارد.

بررسی وضعیت ایران و کشورهای شبه قاره براساس شاخص ترکیبی کسب و کار

پس از ارزیابی جداگانه شاخص ها، به منظور تعیین جایگاه هر یک از کشورها در نگاه کلی، ساخت شاخص ترکیبی که در برگیرنده مولفه های جامع محیط کسب و کار است، مورد هدف قرار گرفته و نتایج حاصله از آزمون میانگین یک جامعه (t تک نمونه ای) به شرح جدول زیر می باشد:

جدول ۶. نتایج آزمون t تک نمونه ای در خصوص وضعیت فضای کسب و کار

ایران و کشورهای شبه قاره

میانگین مینا = ۵۰					شاخص ترکیبی
فضای کسب و کار	میانگین	انجراف معیار	آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری
ایران	۴۸/۹۲	۰/۸۶	۶/۰۳	۸	۰/۰۰۱
بنگلادش	۴۷/۰۳	۰/۳۷	۱۰/۰۴	۸	۰/۰۰۰
بوتان	۵۲/۹۹	۰/۲۸	۱۲/۵۱	۸	۰/۰۰۰
هند	۵۳/۳۱	۰/۷۰	۹/۰۶	۸	۰/۰۰۰
نپال	۵۰/۱۷	۰/۷۵	۷/۸۸	۸	۰/۰۰۰
پاکستان	۴۶/۱۴	۰/۵۹	۱۶/۶۳	۸	۰/۰۰۰

ماخذ: محاسبات محقق

از آن جا که نتایج آزمون t تک نمونه ای در خصوص وضعیت شاخص فضای کسب و کار در کشورهای شبه قاره هند و ایران بالاتر از مقادیر بحرانی جدول در سطح ۹۹ درصد (۲/۵۷)

می باشد، لذا می توان گفت وضعیت شاخص فضای کسب و کار در کشورهای مورد مطالعه در حد نرمال (متوسط) می باشد. همچنین با مقایسه میانگین محاسبه شده و آماره های آزمون این نتیجه حاصل می شود که وضعیت شاخص فضای کسب و کار در کشور هند و بوتان نسبت به سایر کشورها مناسب تر می باشد و ایران در مقایسه با سایر کشورها از نظر کیفیت فضای کسب و کار در رتبه چهارم جای می گیرد.

نتیجه

ارزیابی محیط کسب و کار یک فرآیند گسترده مبتنی بر جمع آوری، تجزیه و تحلیل و توزیع اطلاعات کمی و کیفی از کلیه عوامل خارجی تاثیر گذار بر کسب و کار و مبنایی جهت ارزیابی سرمایه گذاران جهت تصمیم گیری می باشد. در این مطالعه با توجه به اهمیت محیط کسب و کار در مولفه های سرمایه گذاری، تولید و رشد اقتصادی؛ تلاش گردید تا ارکان مختلف فضای کسب و کار برای ایران و کشورهای شبه قاره هند با استفاده از منابع اطلاعاتی بین المللی مورد بررسی قرار گیرد. در این راستا ابتدا وضعیت کشورها از منظر شاخص های متعدد کسب و کار مورد ارزیابی قرار گرفت و با توجه به مقایسه وضعیت کشورها طی سال های ۲۰۱۸-۲۰۱۰ و انجام تحلیل های واریانس یکراهه؛ مشخص شد کشور بوتان نسبت به سایر کشورها از نظر شاخص های سهولت کسب و کار و آزادی اقتصادی و کشور هند بر اساس شاخص های رقابت پذیری جهانی و وضعیت شکنندگی وضعیت مساعدتری دارند. همچنین بر اساس شاخص ترکیبی کسب و کار طی دوره مورد مطالعه با استفاده از آزمون t تک نمونه ای؛ به ترتیب هند، بوتان، نپال، ایران، بنگلادش و پاکستان در رتبه بندی جای گرفتند.

با نگاهی به آمار و نتایج حاصله می توان گفت کلیه کشورها از جایگاه مطلوب در مقایسه به آمار جهانی فاصله قابل توجهی دارند و این مسئله لزوم توجه بیشتر کشورها بر رفع تنگناها و محدودیت های پیش روی توسعه کسب و کار را ضروری می نماید. انعطاف پذیری سیستم بانکی در امر ارائه تسهیلات و اخذ وثایق و بهبود مولفه های نهادی و حاکمیتی دولت از طریق سیاست گذاری ها در جهت تسهیل امر صادرات، حمایت از حقوق سرمایه گذاران و ایجاد انگیزه در آن ها در راستای بهبود کمی و کیفی تولید، کاهش تصدی گری ها و دخالت های مخالف جریان نوآوری، رفع محدودیت ها و مقررات دست و پاگیر پیش روی مسیر تولید، توجه بیشتر به حقوق

مالکیت افراد، ایجاد فضای امن جهت فعالیت های سرمایه گذاری داخلی و خارجی و بهبود زیرساخت های تولید می تواند تاثیر قابل توجهی بر بهبود فضای کسب و کار کشورها داشته باشد. همچنین اتخاذ استراتژی های کلان اقتصادی که متضمن اشتغال، تثبیت قیمت ها، افزایش بهره وری و بهبود تولید و رشد اقتصادیست، به ویژه برای کشور ایران که از وجود نرخ بالای بیکاری و تورم رنج می برد، کمک بزرگی به بهتر شدن فضای کسب و کار می نماید.

منابع

۱. امجدی، کاظم؛ شافعی، احسان، تاثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر شاخص های بهبود فضای کسب و کار کشورها (مکانیزمی جهت ارتقای بهره وری)، فصلنامه مدیریت بهره وری، شماره ۴۱، صص ۲۲۴-۲۰۳، ۱۳۹۶
۲. بختیاری، صادق؛ شایسته، افسانه، بررسی تاثیر بهبود فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی در کشورهای منتخب با تاکید بر ایران، فصلنامه اقتصاد مالی، دوره ۶، شماره ۱۹، صص ۲۰۴-۱۷۵، ۱۳۹۱.
۳. برادران شرکا، حمید رضا؛ ملک الساداتی، سعید، حکمرانی خوب کلید توسعه آسیای جنوب غربی، تهران: مجمع تشخیص مصلحت نظام، مرکز پژوهش های استراتژیک، مجله راهبرد، صص ۳۸۴-۳۵۹، ۱۳۸۶.
۴. سیف، ولی اله، فضای کسب و کار. تازه های اقتصاد، ۱۳۲. صص ۶۳-۵۹، ۱۳۹۰.
۵. شاه آبادی، ابوالفضل؛ سلمانی، یونس، ولی نیا، سید آرش، بررسی اثرات بهبود فضای کسب و کار بر صادرات و سرمایه گذاری مستقیم خارجی (مطالعه موردی کشورهای منتخب گروه G77)، فصلنامه اقتصاد مالی، دوره ۹، شماره ۳۰، صص ۶۰-۴۷، ۱۳۹۴
۶. مکیان، سید نظام الدین؛ امامی میبیدی، مهدی، عشرتی؛ سمانه، فضای کسب و کار، راهبرد رشد؛ مقایسه کشورهای اسلامی منطقه منا و سازمان توسعه و همکاری های اقتصادی، پژوهش های رشد و توسعه اقتصادی، دوره ۳، شماره ۱۱، صص ۸۵-۷۴، ۱۳۹۲.

7. Bruothova, M., Hurny, F, **Selected Characteristics of Business Environment in Visegrad Region**, Central European Journal of Management ,Volume 3 · Number 1, pp 23-35, (2016)·
8. Bunoa, M., Nadanyiovaa, M., Hraskovaa, D, **The comparison of the quality of business environment in the countries of Visegrad group**, Procedia Economics and Finance, 26 , 423 – 430, (2015).
9. Edrees, A, **Foreign Direct Investment, Business Environment and Economic Growth in Sub-Saharan Africa: Pooled Mean Group Techniqu**, J Glob Econ, Vol 3 • No 2, PP 1-5, (2015).
10. Fabová, L., Janáková, H, **Impact of the Business Environment on Development of Innovation in Slovak Republic**, Procedia Economics and Finance 34 ,66 – 72, (2015).
11. The Fund for Peace, **The Fragile States Index Report**, Available at: <http://www.fundforpeace.org>, 2010-2018.
12. Gaganis, Ch., Pasiouras, F., Voulgari, F, **Culture, business environment and SMEs' profitability: evidence from European Countries**, Economic Modelling, in press, corrected proof, Available online 18 October 2018.
13. Głodowska, A, **Business Environment and Economic Growth in the European Union Countries: What Can Be Explained for the Convergence?** Entrepreneurial Business and Economics Review, Vol. 5, No. 4, PP189-204, (2017).
14. Hans, V.B, **Business Environment – Conceptual Framework and Polices**, International Educational Scientific Reseach Journal, Vol 4 , No. 3, pp 67-74, (2018).
15. The Heritage Foundation. Index of Economic Fridom. Available at: <http://www.heritage.org>, 2010-2018
16. Kaderabkova, A, **Competiveness of visegard countries**, International journal of productivity and performance management, vol 57, no,6,,pp 474-487, (2008).
17. Kaufmann, D., Kraay, A, Mastruzzi, M, **The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues**, Policy Research working paper, World Bank, (2010).
18. Kumar, B, **Business environment and economic growth: a case study of orissa in the post liberalisation era of the Indian economy**, thesis, University of Delhi, (2014).
19. Lotte Schou-Zibell, L., Madhur, S, **Regulatory Reforms for Improving the Business Environment in Selected Asian Economies, How Monitoring and Comparative Benchmarking Can Provide Incentive for Reform**, Asian Development Bank ADB, Working Paper Series on Regional Economic Integration, No. 40 (2010).

20. Rizal, O., Mawardi, S., Kholid, M., **Analysis Of The Influence Of External and Internal Environmental Factors On Business Performance: A Study On Micro Small and medium enterprises (MSMES) Of Food and Beverage**, RJOAS, 6(66), 47-56, (2017).
21. Stern, N, **A Strategy for Development**. The World Bank, Washington, DC. (2002).
22. The World Bank, **Doing Business Reports**, Available at: <http://www.doingbusiness.org> ,2010-2018.
23. World Economic Forum, **The Global Competitiveness Report**, Available at: <http://www.weforum.org>, 2010-2018.
24. Xu, L., C, **The effect of business environments on development: surveying new firm level evidence**, Policy research Working Paper Series, The World Bank, (2010).

